

Dues imatges
de Dalí
en els anys
de joventut

Salvador Dalí, empresonat per la dictadura de Primo de Rivera

Josep Clara

Personatge universal de l'Empordà, controvertit en la història de la plàstica catalana per la magnitud de la seva obra i l'actitud personal, el pintor Salvador Dalí i Domènech (Figueres 1904-1989), de qui aquests dies es compleixen els cinc anys de la seva mort, va mantenir –al llarg de la seva vida– un comportament de provocació ben manifesta.

Si després de la Guerra Civil les contradiccions de la seva personalitat s'accentuaren, i les provocacions s'orientaren en un sentit francament conservador, franquista i antidemocràtic, no podem dir el mateix de l'etapa de formació i d'adhesió oficial al surrealisme, moviment artístic que per si sol ja representava una "contestació" subversiva contra l'ordre establert.

Dalí, efectivament el Dalí jove, va tenir fama de rebel, i això li va comportar problemes quan, a Madrid, estudiava a l'Acadèmia de Belles Arts, de la qual va ser expulsat els anys 1923 i 1924.

Un altre episodi d'aquest Dalí no domesticat pel sistema és el que, el mateix any de la segona expulsió de Madrid, experimentà al cap de poc d'arribar a Figueres: la privació de llibertat per ordre de l'autoritat militar, esdeveniment que ara puc il·lustrar amb uns documents inèdits que aporten llum sobre aquesta qüestió encara no ben aclarida. Em refereixo al seu expedient personal de la presó provincial de Girona, on va ser reclòs el pintor de Figueres.

La cronologia de l'arrest

Robert Descharmes (1) afirma que l'arrest va tenir lloc el maig de 1923, és a dir, abans

del cop d'estat del general Primo de Rivera. Luis Romero (2) el situa aproximadament entre el 14 de maig de 1924 i el 12 de juny immediat, i especifica que Dalí va ser detingut nou dies a Figueres i després vint dies més a la presó de Girona. A.B. Tello (3), en fi, parla del maig de 1924 i assenyala també la durada de l'engarjolament fins al 12 de juny.

Cap de les precedents afirmacions no és ben precisa. Una consulta elemental a la premsa de l'època hauria estat necessària, però hom ja sap que és més fàcil de copiar d'un altre que prendre's la molèstia de comprovar les coses. I això que la notícia fou puntualment divulgada.

El *Diario de Gerona*, en una crònica datada a Figueres el 22 de maig de 1924, diu així: «*Fue ayer detenido por la policía y encarcelado e incomunicado el joven pintor señor Dalí. Créese que no se encontrarán judicialmente causas delectivas (sic!) que hagan durar su encarcelamiento*» (4).

La detenció inicial va enregistrar-se, així, el dia 21 de juny de 1924.

L'endemà mateix el general governador militar de Girona, Arturo Carsi, comunicava l'ofici que segueix al director de la presó de Girona:

«*Para su conocimiento y demás efectos, comunico a V. que cuando tengan ingreso en ese Establecimiento los detenidos Martín Vilanova Purcalles y Eugenio Arolas, quedan a disposición del Teniente coronel Juez instructor del regimiento Infantería de Asia nº 55, Don Ignacio Fernández Torremades, así como también D. Salvador Dalí, para quien se ha ordenado su detención*» (5).

Salvador Dalí va ingressar a la presó de Girona el dia 30 de maig de 1924. Era la primera vegada que hi entrava com a detingut governatiu, i se li va fer la fitxa corresponent. De les dades d'identitat personal copiem les relatives a l'aspecte físic:

«*Estatura: 1720*

Cara: larga

Nariz: regular

Boca: grande

Pelo: negro

Cejas: juntas

Ojos: pardos

Barba: [en blanc]

Color: moreno»

El director de la presó havia rebut un ofici datat el mateix dia, signat pel governador civil Arturo Carsi, en el qual se li ordenava d'admetre'l i de socórrer-lo «*en la forma que las leyes prescriben*» (6).

El motiu de l'empresonament

Les raons de l'engarjolament de Dalí no consten als papers de la presó. Però, què en diuen els seus biògrafs i ell mateix? Com en el cas de la cronologia, no es produeix la coincidència.

Luis Romero apunta: «*El asunto no está suficientemente investigado y se han divulgado circunstancias, fechas y motivos no coincidentes*». I prossegueix: «*Es admisible que fuera visto con prevención por las autoridades gubernativas por la amistad que le unía a Martí Vilanova, a quien detuvieron con él, y con otras personas de la extrema izquierda figuerense, y por su actitud levantisca. Atribuyen unos el hecho a lo ocurrido en Madrid y otros lo relacionan con un incidente de carácter separatista en que varios años atrás se vio mezclado*». Romero també fa al·lusió a una possible revenja per una actuació de Salvador Dalí pare, en temps d'eleccions, el qual hauria deixat constància notarial d'unes irregularitats a Boadella en les eleccions del mes d'abril de 1923 (7).

A.B. Tello, per la seva banda, suposa que l'arrest va ser causat per «*ciertas actitudes de rebeldía y al hecho de que el pintor ampurdanés estaba suscrita a L'Humanité, diario comunista francés*» (8).

El mateix protagonista de l'arrest escriu erròniament que va ser tancat a la presó de Figueres durant un mes i n'ofereix aquests altres detalls: «*Un movimiento revolucionari importante acaba d'ésser reprimido enérgicamente por el general Primo de Rivera (...). Acababan de celebrarse elecciones i una bulliciosa agitación política absorbía todas las actividades. Los mis mejores amigos figuerenses de la infancia se habían hecho todos revolucionarios, i el meu pare, cumpliendo las severas estrictas funciones notariales, había tenido que testificar ciertos abusos cometidos por elementos de la dreta durante las elecciones. Yo acababa de arribar, i aquest fet fou notat encara més que abans. Parlava continuamente d'anarquía i monarquía, relacionando todos dos términos deliberadamente. De toda aquesta amalgama de circunstancias, que només el meu pare podria relatar adecuadamente i exactamente, se'n seguí la meua arbitraria presó, sense cap altra conseqüència que donar un color molt animat a la ja ben acolorida sèrie dels episodis anecdòtics de la meua vida*» (9).

La sortida de la presó

El pintor va ser posat en llibertat el dia 11 de juny de 1924. L'ordre del jutge instructor militar, comunicada el mateix dia al director de la presó, era redactada així:

«*Ruego a V. se sirva disponer la inmediata libertad del paisano Salvador Dalí Doménech, que se encuentra en concepto de detenido y a mi disposición, en esa Prisión de su digna dirección. Esperando se sirva comunicarme el cumplimiento del presente mandamiento, para su constancia y efectos legales procedentes en la causa de su razón*» (10).

El *Autonomista* de l'endemà confirma la sortida de la presó de Salvador Dalí en aquests termes:

«Ayer por la tarde el juez militar señor Fernández notificó el auto de libertad provisional al joven señor Dalí, hijo de don Salvador, notario de Figueras, antiguo amigo nuestro. Quedan en la cárcel de este partido, procesados por la autoridad militar, los jóvenes Vilanova, de Figueras, Arolas, de Llers, y el médico de San Juan de las Abadesas, don Fernando Latorre, a quien instruye expediente el teniente coronel, paisano nuestro, don Enrique Vilá» (11).

El record contradictori

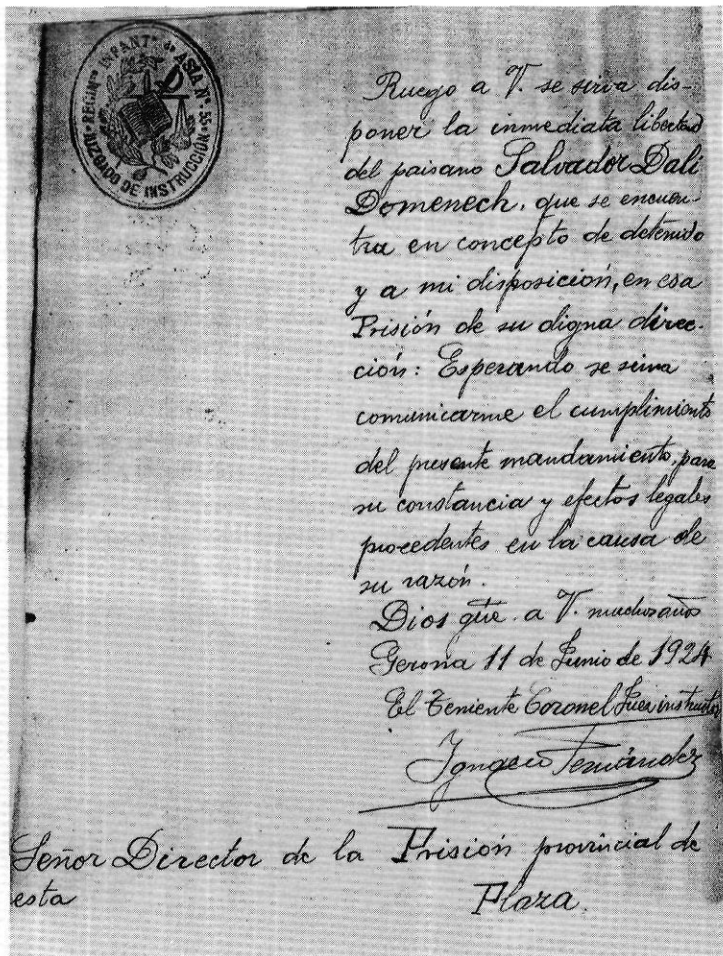
Salvador Dalí va estar arrestat vint-i-un dies en total, però -tot i que la durada de l'empresonament va ser relativament breu- de l'episodi en guardà records contradictoris. Això sí, li agradava de parlar-ne i d'exagerar la nota, d'intentar treure'n profit.

A Luis Romero va explicar-li que la presó era un avorriment insuportable i que se les havia d'enginyar per superar-lo. Així, «al enterarse que entre sus derechos estaba el de requerir que le visitaran algunos oficiales o jefes», exercità la prerrogativa: «Personados en la prisión -contaria- le preguntaron qué deseaba exponer», i ell no va tenir cap més resposta que «andaba tan hastiado que la visita le servía de distracción, pues le gustaban los uniformes, las condecoraciones, el sable reglamentario...» (12).

D'altra banda, tanmateix, el mateix Dalí va escriure: «Aquest període d'empresonament m'agradà qui-sap-lo. Em trobava, és clar, entre els presos polítics; amics, correligionaris i parents ens omplien de regals. Cada tarda beviem xampany del país, molt dolent. Havia reprès la meua feina a la Torre de Babel i revivia l'experiència de Madrid traient conseqüències filosòfiques de cada incident i cada detall. Era feliç, perquè acabava de redescobrir el paisatge del pla de l'Empordà, i mirant aquest paisatge entre els barrots de la presó de Girona em vaig adonar que finalment havia aconseguit envellir una mica. Això era tot el que desitjava, i era tot que uns quants dies havia desitjat arrencar i espremer de la meua experiència a Madrid. Era bonic allò de sentir-se una mica més vell i trobar-se en una «presó de debò» per primera vegada. I finalment, mentre durés tot allò, em seria possible d'alleujar la tensió del meu esperit» (13).

Els oficis relatius a la presó i a la llibertat de Dalí.

No menys sorprenents, alhora que reveladores de la seva mentalitat retrògrada, són les afirmacions que en una altra ocasió digué a Salvador Escamilla, en el decurs d'una entrevista radiofònica, les paraules de la qual foren reproduïdes en el reportatge «Dalí, el geni, el pintor, l'home», de Pilar Rahola, emès per TV3 el dia 21 de gener de 1989 amb motiu de la mort del pintor:

«Per a mi, la llibertat és el pitjor que hi ha, que hi pot haver, per a la creació artística, i per això m'agraden tots els períodes inquisitorials. I això ho vaig aprendre quan em van ficar a la presó; vaig estar tres mesos a la presó de Girona, i llavors em vaig adonar que només es poden crear coses meravelloses a dintre d'una presó. O sigui que tots aquells dies abans d'anar a la presó vivia una vida d'angoixa; no sabia si anar-me'n al cine o al teatre o quedar-me a pintar o, en comptes de pintar, fer un dibuix. Em fiquen a la presó i tot s'arregla instantàniament: vaig començar a viure una vida espiritual sublim, i aleshores vaig començar a posar-me decididament contra la llibertat. I ara, com que no em fiquen a la presó, doncs, he inventat una cosa meravellosa que és crear-me una presó espiritual que és Port Lligat (14).

Per acabar

Salvador Dalí, Martí Vilanova i Eugeni Arolas, i també altres gironins empresonats abans i després que ells, foren víctimes de la política repressiva del règim primoriverista, el qual havia posat en mans dels militars el càstig de les activitats subversives.

En efecte, el Reial Decret de 18 de setembre de 1923, invocat per decretar la presó preventiva, almenys la de Vilanova i d'Arolas, establia que «serán juzgados por los tribunales militares (...) los delitos contra la seguridad y unidad de la Patria y cuanto tienda a disgregarla, restarle fortaleza y rebajar su concepto, ya sea por medio de la palabra o por escrito, ya por la imprenta o cualquier medio mecánico o gráfico de publicidad y difusión, o por cualquier clase de actos o manifestaciones» (15).

I preveia sancions que anaven dels sis mesos d'arrest i 500 pessetes de multa a la pena de mort.

Dalí, potser pel fet de ser més jove i per la bona posició social de la seva famí-

PRISION PROVINCIAL DE GERONA

N.º 66

AÑO 1915 LIBRO F FOLIO 334 NUMERO 369

Expediente de *Salvador Dalí Domenech*
 Natural de *Figueras*, provincia de *Gerona*
 Vecino de *Figueras*, provincia de *Gerona*
 Calle de *Hombros*, n.º *24*, piso *2.º*, hijo de *Salvador* y de *Felipa*
 nacido en *En año*, estado *soltero*, profesión *pintor*; si lee y si escribe
 religión *C*, hijos *—*, ingresa por *1.ª* vez.

	FECHA			VICISITUDES
	DIA	MES	AÑO	
Señas generales				
Estatura <i>1,720</i>	<i>30</i>	<i>Mayo</i>	<i>1924</i>	<i>Suplico de orden del Sr. Gobernador Civil de la Provincia a la disposición del Gobernador Militar de la Plaza y en arreglo a lo ordenado en esta Intendencia de fecha 22 del actual, unida al expediente de Martín Vilanova Puigallada que da a la disposición del Sr. Jefe de Instrucción del Regimiento de Infantería de Asturias, n.º 55, Compañía de Coronel F. Aguacil Fernández Torresmades, de la cuenta.</i> <i>El Subdirector</i> <i>El Director</i> <i>Andrés del Valle</i>
Cara <i>larga</i>				
Nariz <i>regular</i>				
Boca <i>grande</i>				
Pelo <i>negro</i>				
Cejas <i>finas</i>				
Ojos <i>pequeños</i>				
Barba				
Color <i>moreno</i>				
Señas particulares				
PUNTA DE DERECHO				
			<i>11 Junio 1924</i>	<i>Expongo en virtud de orden que me ha sido dada por el Sr. Jefe de Instrucción Teniente Coronel del Reg. de Asturias 55, Compañía de Coronel F. Aguacil Fernández Torresmades, de la cuenta.</i> <i>El Subdirector</i> <i>El Director</i> <i>Andrés del Valle</i>

L'expedient de l'estada de Dalí a la presó de Girona.

lia, va ser alliberat abans en no haver-hi cap càrrec confirmat. Però els seus amics no aconseguiren l'alliberament fins al 27 de novembre del mateix any.

Martí Vilanova, de Figueres, industrial, solter, que comptava 28 anys, va ingressar a la presó de Girona el 23 de maig. No pogué ser inculpat de res, i entre el 5 i 27 d'octubre va obtenir un permís per assistir la seva mare. Cal retenir el seu nom com un dels futurs complicats en el complot de Prats de Molló l'any 1926, (16) dirigit per Macià. Per la seva banda, Eugeni Arolas i Vergés, tenia 32 anys i era flequer de Llers, va ser el que sofrí més temps de presó.

Josep Clara és historiador.

1. R. DESCHARMES, *Dalí. La obra y el hombre*, Barcelona, Tusquets 1989 (2a ed.), pàg. 34.
2. L. ROMERO, *Dedalic Dalí*, Barcelona, Ediciones B, 1989, pàg. 32.
3. A.B. TELLO, *Salvador Dalí*, Barcelona, Vilmar, 1990, pàg. 42.
4. *Diario de Gerona*, 24 de maig de 1924, pàg. 5.
5. Arxiu Històric de Girona. Fons Presó Provincial, expedient 66 de 1924.
6. *Ibid.*
7. L. ROMERO, op. cit., pàg. 32-33.
8. A.B. TELLO, op. cit., pàgs. 42.
9. S. DALÍ, *Vida secreta de Salvador Dalí*, Barcelona, Empúries, 1993, pàg. 209-210.
10. Vegeu la nota 5.
11. *El Autonomista*, 12 de juny de 1924; *Diario de Gerona*, 13 de juny de 1924.
12. L. ROMERO, op. cit., pàg. 32-33.
13. S. DALÍ, op. cit., pàg. 210.
14. Dec aquesta notícia a Narcís-Jordi Aragó.
15. *Gaceta de Madrid*, 19 de setembre de 1923.
16. L'expedient de Vilanova és el 158 de 1924. Sobre els fets de Prats de Molló, vegeu Josep Camer Ribalta, *El complot de Prats de Molló*, Barcelona, R. Dalmau, 1987.